

News About Aviation in The Ottoman Military Press

Mustafa Abdullah Kündeyi^{1,a,*} Mehmet Ali Karaman^{2,b}

¹ Rectorate, Afyon Kocatepe University, Afyon, Türkiye

² Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 04/07/2024

Accepted: 20/11/2024

ABSTRACT

The adventure of the military press in the Ottoman Empire began with Ceride-i Askeriye, which was published on 7 Şaban 1280/ February 17, 1864, and gained an important place in the history of the Turkish press with numerous publications until the proclamation of the republic. In military newspapers and magazines, the writing staff of which was generally composed of soldiers, it is possible to occasionally come across the writings of intellectuals, bureaucrats or prominent political figures in society. It is observed that military newspapers and magazines directly addressed the navies, especially the land forces, and were even published under names related to the land and naval forces. In addition to military articles, the Ottoman military press, which covered the armies of foreign states, Ottoman political life, sports activities and literary life in detail, included many articles on aviation. In these articles, attention was drawn to the fact that aviation activities would be an important and rising value of the world in the future, and the investments of the world military systems related to aviation were analyzed, especially during the Balkan Wars and the First World War. The present study covers a research in which the news related to the history of aviation in the Ottoman Military Press are indexed. The study has also been prepared in the light of Ottoman archival documents and literature sources.

Keywords: Plane, Balloon, Zeppelin, History of Aviation.

Osmanlı Askeri Basınında Havacılık ile Alakalı Haberler

Süreç

Geliş: 04/07/2024

Kabul: 20/11/2024

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

Öz

Osmanlı Devleti'nde askeri basın serüveni 7 Şaban 1280/ 17 Şubat 1864 tarihinde yayınlayan Ceride-i Askeriye ile başlamış, Cumhuriyetin ilanına kadar çok sayıda yayın ile Türk basın tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Yazar kadrosunu genellikle askerlerin oluşturduğu askeri gazete ve mecmualarda zaman zaman edipler, bürokratlar ya da toplumda öne çıkmış siyasi figürlerin yazılarına rastlamak mümkündür. Askeri gazete ve mecmualarda başta kara kuvvetleri olmak üzere askeri donanmaların doğrudan ele alındığı ve hatta kara ve deniz kuvvetlerini ilgilendiren isimlerle yayımlandıkları görülmektedir. Askeri yazıların yanı sıra dönemin yabancı devlet orduları, Osmanlı siyasal yaşamı, spor aktiviteleri ve edebi hayatın detaylı olarak ele alındığı Osmanlı askeri basınında, havacılık ile alakalı çok sayıda yazı yer almıştır. Bu yazılarda havacılık faaliyetlerinin, istikbalde dünyanın önemli ve yükselen değeri olacağına dikkat çekilmiş, özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı süreçlerinde dünya ordu sistemlerinin havacılık ile alakalı yatırımları irdelenmiştir. Mevcut çalışma, başta Osmanlı Askeri Matbuatında yer alan ve havacılık tarihiyle alakalı haberlerin fihristleştirildiği bir araştırmayı kapsamaktadır. Çalışmada ayrıca Osmanlı arşiv vesikalarının ve literatür kaynaklarından faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tayyare, Balon, Zeplin, Havacılık Tarihi.

abdullahkundeyi@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-3758-2417

malikaraman@hotmail.com

https://orcid.org/0000-0002-9875-6193

How to Cite: Kündeyi, MA, Karaman, MA, (2024). News About Aviation in The Ottoman Military Press, *CUJOSS*, 48(2): 201-211

Giriş

Osmanlı basın tarihi, devlet sınırları dahilinde olan Mısır'da 1828 yılında yayınlanan ve ilk Türkçe-Arapça gazete olma özelliği taşıyan *Vekayi-i Misriyye* ile başlamış (Koloğlu, 2014), 1831 tarihinde merkezde yayımlanan ilk

Türkçe ve resmî gazete olma özelliği taşıyan *Takvim-i Vekâyi* ile devam etmiştir (Yazıcı, 2010: 490). Aslında Osmanlı coğrafyası gazete ve mecmua kültürüne yabancı olmamakla birlikte gerek dış dünya ile olan iletişimi

sayesinde gerekse ülkede faaliyet gösteren yabancı temsilciliklerde yayımlanan gazete ve mecmuaların varlığıyla devlet yetkililerinin haberdar olduğu bilinmektedir. Bu gazeteler ülkenin aydın ve bürokratları tarafından yakından takip edilmekteydi. Öte yandan Osmanlı Devleti'nde gazetecilik faaliyetlerinin ilk örneğinin XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, 1796'da Fransız Elçiliği tarafından *Bulletin de Nouvelles* ile başladığı bilinmektedir (Göncüoğlu, 2010: 105).

Kronolojik olarak ele alındığında Osmanlı askeri matbuatının sivil basından yaklaşık otuz sene sonra kendini göstermesi bu konuda askeri matbuatın önemini bir kez daha ortaya koyar. 1864 sonrasında başlayan bu serüven özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası ülkede beliren özgürlükçü akımların da etkisiyle en üst düzeye çıkmıştır. Askeri matbuat, meşrutiyet basınının içerisinde sayıca ve içerik bakımından oldukça güçlü olan farklı bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. *Ceride-i Askeriye* ile başlayan Osmanlı askeri matbuatında, Cumhuriyetin ilanına kadar farklı başlıklarda onlarca gazete ve mecmua yayımlanmıştır. Bu yayınlar doğrudan devlet kontrolünde olup resmi matbaalarda yayınlanmak suretiyle okuyucu ile bulunduğu gibi, şahsi teşebbüslere ait olan özel matbaalarda da çıkartılmışlardır.

Ceride-i Askeriye, resmi nitelik taşıdığından bizzat devlet tarafından askeri birliklerin tamamına ulaştırılmıştır. Bu durum resmi matbaalarda basılan diğer yayınlar için de geçerlidir. Özel matbaalarda çıkan askeri yayınlar ise daha ziyade merkezde veya merkeze yakın görev yapan birliklerin takip ettiği yayınlardır. Özellikle Osmanlı donanması ile alakalı yayın yapan çok sayıda gazete ve mecmua Osmanlı deniz kuvvetleri tarafından yakından takip edilmekle beraber denizcilik ile alakalı çok sayıda değerli yazıyı barındırmıştır. Hem deniz hem de kara birliklerini ilgilendiren yayın organlarında kendi askeri sınıflarının haricinde dünya askeri tarihi için yeni bir disiplin olan havacılık ile alakalı çok sayıda yazı ve habere yer verilmiştir.

Havacılık faaliyetleri Osmanlı basınında kara ve deniz kuvvetlerine kıyasla çok daha az işlenmiştir. Bunun en önemli nedeni; askeri havacılığın dünya üzerinde çok yeni bir kavram olması ile yakından ilişkilidir. Mevcut kara ve deniz kuvvetlerinin ıslahına ziyadesiyle önem verildiğinden bu disiplinlerdeki haberler daha fazla gündem olmuştur. Bununla beraber yeni olmasına rağmen havacılık ile alakalı haber ve makaleler de Osmanlı askeri basınında yer almıştır. Balkan savaşları öncesinde zeplin ve tayyare haberlerinin yer aldığı askeri basın organları, özellikle Avrupa'da ve Amerika'daki gelişmeleri takip etmiştir. Müdafaa-i Milliye, Zafer, Donanma Mecmuası,

Risale-i Mevkute-i Bahriye, Ceride-i Bahriye ve Harb Mecmuası, havacılık faaliyetlerinin yoğun olarak işlendiği gazete ve mecmualar arasında yer almıştır.

Osmanlı'da Havacılık Faaliyetlerinin Başlangıç Aşamaları

Uçma fikri, semavi dinlerin insanlığın bilinçaltına yüklediği en önemli değerlerden biri olmuştur. Semavi dinlerin ötesinde toplumların kültürlerinde de önemli bir yer edinen uçma eylemi meleklerin kanat tasvirlerine yansımış, tarihi süreçte kurulan devletlerin bayrak ve benzer sembollerinde kuş motiflerine yansımak suretiyle kendini göstermiştir. Uçma tecrübelerine dair tarihi bilgiler oldukça fazladır. XII. yüzyıldan itibaren bu işle ilgilenen çok sayıda mucitten bahsetmek mümkündür. Gerek Avrupa gerekse Osmanlı sınırları dahilinde bu yönde çok sayıda deneme gerçekleştirilmiştir. (Geçili, 2024: 50) Kara ve deniz kuvvetlerinden müteşekkil dünya ordu sistemleri XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarı ile yeni bir disiplinle karşılaşmıştır. Kara ve deniz birliklerinin üzerinde istikbal vadeden havacılık çalışmaları ilk olarak XVIII. yüzyıl sonlarında 1782 yılında Joseph Montgolfier tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu türden denemeler daha sonraları Avrupa'nın çeşitli yerlerinde geliştirilmeye devam ederken, nihayetinde Askeri sistemler içerisinde ilk olarak keşif amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Balonların keşif amaçlı kullanıldığı ilk tarih 1794 yılında Avusturya-Fransa harpleridir. (Yalçın, 2016: 186).

Dünya havacılık tarihine 17 Aralık 1903 tarihinde geçen Wright kardeşlerin ilk uçuş denemesi sektörel anlamda havacılığın başlangıcı olarak kabul edilir. Bu vakanın gerçekleşmesinin hemen sonrasında dönemin devletleri bu eylemi, başta ordu sistemleri olmak üzere ulaşım ve haberleşme alanlarında kullanma eğilimi göstermişlerdir.

Devletlerin modernleşme ve gelişme eğilimlerinin temel izlenme alanı olarak kabul edilen askeri modernleşme anlayışı çerçevesinde, havacılık faaliyetleri ülkelerin gündeminde yerini her zaman korumuştur. Dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti'nde de dağılmanın önlenmesi için girişilen çabalar arasında askeri tedbirler öne çıkmıştır. Dönemin basın yayın organları ve Osmanlı arşiv vesikaları bu konuda yeterince fikir verir mahiyettedir. Dünya ordu sistemlerinin ileri seviyede olması münasebetiyle çeşitli tedbirler alınmasına dair hazırlanan rapor ve layihalar XVI. yüzyılın sonundan itibaren devlet merkezinin gündemini oluşturmuştur (Aruç, 1997: 326). XX. yüzyılın başlarından itibaren umumi harbin seslerinin gelmeye başlaması diğer dünya devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kaygıyla takip edilmiştir. Bir yandan diplomatik faaliyetler ile

meşgul olan Osmanlı yönetimi öte yandan da olası bir savaş ihtimali üzerine dünya ordularının standartlarını yakalayabilmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Başta Almanya olmak üzere Avrupalı devletlerin askeri sistemleri Osmanlı ordu ve donanmasında tatbik edilmeye çalışılmış, çok sayıda yabancı askeri eğitmen orduda vazifelendirilmiştir.

Bu çerçevede Avrupa'da gelişme gösteren hava balonları XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı semalarında kendini göstermiştir. Osmanlı Arşiv Vesikaları içerisinde balon, zeplin ve tayyarecilik faaliyetlerine dair çok sayıda belgeye rastlandığı gibi bu belgelerin özellikle 1912'li yıllarda yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bunların özellikle Balkan Savaşları sürecinde aktif bir şekilde kullanılması önceki dönemlerde havacılığa dair keşif amaçlı çalışmaların olumlu sonuçları arasında yerini almıştır. 1840 yılında Avusturya tebaasından Corci ve İngiltere tebaasından İspiro isimli kişilerin verdikleri arzuhal, geliştirmiş oldukları bir nevi balonun uçurulmak üzere ruhsat taleplerinin olduğunu göstermektedir (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (CBOA). C.MF. 87-4313). Bu türden çalışmalar halkın da ilgisini çekmiştir. Gerekli izinler alınmak suretiyle çalışmaların yapıldığı balonculuk faaliyetleri için halkın da izlemesi için saraydan izin yazısı 18 Nisan 1844 tarihinde yayımlanmıştır (CBOA. HRC.MKT. 3/50). Aynı yıl içerisinde 7 Temmuz 1844'te Haydarpaşa'da balon uçurulması ile alakalı bir organizasyon tertiplenmiştir. Bu organizasyona yabancı sefirlerin katılımıyla ilgili gerekli tedbirlerin alınması için Serasker ve Tasarruf-ı Cüzziye Nazırına talimat verilmiştir (CBOA. A\MKT.14/13).

Özellikle Avrupa'da ilk başlarda keşif amaçlı kullanılmaya başlayan balonlar daha sonraki süreçlerde hafif silahlarla donatılmak suretiyle yaygınlaşmışlardır. Seyyar ordular yerine kale ve istihkamlarda daha etkili kullanılmalarına dair 4 Aralık 1877 tarihinde bir emir yayınlanmıştır (MSBATA 110-9-1-3/35-0-153). Yine aynı dönemde Plevne'den haber almak maksadıyla Mehmet Ali Paşa'nın merkezden talep ettiği ve bu talebin yerine getirilmesi için 6 haftalık bir süreye ihtiyaç olduğundan yerine getirmenin mümkün olmadığı bildirilmiştir. (MSBATA 110-9-1-3/35-0-149)

Balon ve zeplin tarzı araçlar ile alakalı edimler hız kazanmıştır. Özellikle bu alana öncülük eden devletler mercek altına alınmak suretiyle konu devletin gündeminde kalmıştır. Osmanlı Arşiv vesikalarında Avrupa'da yapılan balonlar ile alakalı detaylı bilgiler verilmiştir. Balonların kapasiteleri, işlevleriyle birlikte ele alınmıştır. Aynı zamanda Almanya'da yapılan balonlar

İngiliz balonlarıyla kıyaslanmak suretiyle incelenmiştir. Yıldız'dan çıkan yazı konuyu şu şekilde ele almıştır:

"Şu sırada Avrupa'da balonlara verilen ehemmiyet cidden şayan-ı dikkattir. Şimdiye kadar yapılan balonlar günde 1000 kilometrelik mesafeyi gidip gelmekte ve 4000 kilogram sıklığında eşya götürmekte ve 6000 metre kadar bir irtifaya çıkabilmekte oldukları halde Avrupa hükümetleriyle ve bazı ashâb-ı servet ve sâmanî daha mükemmeline yapmak için geceli gündüzlü çalışmakta ve mebalîğ-i külliye sarf etmektedirler." (CBOA, Y.PRK.ASK.254/8).

Bu konu hakkında arşiv vesikaları haricinde gazete ve mecmualarda da haberlere yer verilmiştir. Zafer gazetesinde yer alan İstihkâm Mülazım-ı evvelerinden Tayyareci Yusuf Kenan imzalı "*Harb ve Harb-i Müstakbelde Tayyare ve Balonlar*" başlıklı yazıda, insanlığın eski çağlardan beri gelişim içerisinde olduğu ele alınmış ve bu gelişme ile harp tarihinde önemli adımlar irdelenmek suretiyle modernleşme safhaları ve bunlara karşı tedbirler alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. "*Hangi hükümet vardır ki muhaseme-i kabl sevk ve idare balonlarını, tayyarelerini ilan-ı harbin akabinde onun payitahtına kadar ilerletmek, payitahtını havadan bombardıman ettirmek için hazırlanırken kendisi bir zillet ve mütevekkilane içinde olsun*" yaklaşımıyla dönemin öncü havacıları konuya olan alakalarını aktarmışlardır (Yusuf Kenan, Zafer, 1912: 53). Bu ve bunun gibi çok sayıda haber, havacılığın geleceği ile alakalı genel duruşu yansıtır mahiyettedir.

Askeri Basında Balon ve Zeplin

Havacılık tarihinin ilk örneklerinden olan balon ve zeplinler insanoğlunun aktif şekilde gökyüzünü keşfetme merakında önemli bir milat sayılabilir. XVIII. asır balonların çağı olmuştur. 1783'de Montgolfier Kardeşlerin ilk balon uçuşundan iki yıl sonra bir İranlı ve iki Türk İstanbul'dan Bursa'ya balon uçuşu yapmıştır. Bu balon, Sultan I. Abdülhamid tarafından Ayasofya'da halkın gelişmelerden haberdar olması için teşhir ettirilmiştir (Yalçın 2008: 11; Tatar 2018: 4.). Balonların imalatından itibaren sık aralıklarla Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde görünmesine rağmen balona karşı yeterince istekli davranmayan Osmanlı idarecileri, uçakların yüzyılı olarak tanımlayabileceğimiz XX. yüzyılın başında ortaya çıkan uçağa büyük bir ilgi göstermiştir. (Yalçın, 2021: 151).

Ceride-i Bahriye denizcilik ile ilgili yayın yapan bir mecmua olma özelliğine sahip olsa da havacılık faaliyetlerine dair haber ve makaleler yayımlamıştır. "*Sefâin-i Harbiye-i Havaiye - Harb Balonları*" başlığıyla 391 ve 392. sayılarda yer alan yazı dizisinde istikbalde

gerçekleşecek olan muharebelerin bulutlar arasında yapılacağı ihtimali üzerine öngöründe bulunulmuştur. Balonların bu çerçevede önemine dikkat çekilmekle birlikte düvel-i muazzama diye tabir edilen büyük devletlerin bu alana ne derece önem verdikleri ispat edilmeye çalışılmıştır. Makale içerisinde balonu savaşlarda kullanan ilk devletin Fransa olduğu ve tarihi geçmişinin 1784 senesine kadar dayandığı belirtilmiştir. Balonculuk, “daha sonraki dönemlerde de bu konu Avrupa’da askeriye ve ilmiyenin yakından takip ettiği önemli konular arasına girmiştir” şeklinde aktarılmıştır. Fransız mühendislerin ve Alman savaş endüstrisinin etkileşiminin de aktarıldığı uzun makale 15 Ekim 1908 tarihli nüshada yer almıştır.

Ceride-i Bahriye’nin 5 Ağustos 1909 tarihli 430. sayısında yer alan “Balonlardan Mermi Endahtı” başlıklı makalede balonların taarruz kabiliyetleri ile alakalı donanımı ve bunun uluslararası hukuktaki durumu ele alınmıştır. Yazıda şu satırlara yer verilmiştir:

“İlk Lahey Kongresinde balonlardan aşağı mermi endaht olunması menedilmişti. Fakat bu memnuiyet bir esas-ı makule müstenid değildir. Çünkü aşağıdan balonlara karşı mermi endaht men olunmak lüzum olduğu halde bu cihet hiç nazar-ı dikkate alınmamıştır. Filhakika balonların tahrib-i tecavüz edilmiş iken bilmukabele balonların kendi kendilerini müdafaa etmeleri hakkında bir memnuiyet vezi’ etmektedir. İşte bu cihet te ‘mil edildiği için ikinci Lahey kongresinde bu memnuiyet refi’ olunmuş ve balonların gerek aşağıya mermi atmaları ve gerek fenni harb-i medeniye müvafık tedâbir-i saire-i müdafaaakârânede bulunmalarına müsaade edilmiştir.”

Ceride-i Bahriye’nin muhtelif nüshalarında benzer yazılar yer almakla beraber bu yazıların fihrisi aşağıda aktarılmıştır.

Bu alanda bir başka yayın organı olan *Kılınç* gazetesi de balonlar ile ilgili olarak 9 Temmuz 1910 tarihli 7. sayısında başmakale olarak “*Terakkiyat-ı Medeniyenin Askerliğe Ait Aksamından -6- Balonlar*” başlıklı yazıda konuyu ele almıştır. Harp esnasında keşif öneminin anlatılarak başladığı yazı tarihi süreçte haberleşme ve istihbaratın güvercinlerle yapıldığı daha sonraki süreçlerde de keşif kolları ile gerçekleştirildiğini aktarmıştır. Erkân-ı Harb Kolağası Yasin Hilmi imzalı yazı ordunun ilmen ve fennen gelişiminin önemli bir aşaması olarak balonculuğa vurgu yapmıştır.

Benzer şekilde dönemin başka bir askeri yayın organı olan *Asker Mecmuası* “*İstanbul’da Balon Tecrübeleri ve*

Balonculukta Asar-ı Tekâmül” başlığıyla konuyu 17-19-20-21. ve 22. sayılarında ele almıştır. Oldukça detaylı bir şekilde balonculuğun tarihi seyrinin irdelendiği yazı dizisi imzasız şekilde yayımlanmıştır.

Bir başka önemli yayın organı ise *Donanma Mecmuası*’dır. Mecmua, balon ve zeplin ile alakalı olarak muhtelif sayılarda farklı konuları ele alan yazılar yayınlamıştır. Balonların savaşlarda aktif kullanımlarının yanı sıra bunların taarruz özelliklerine de dikkat çekilmiştir. Konuyu farklı bir pencereden ele alan *Donanma Mecmuası* özellikle Alman zeplinlerinin İngilizler üzerinde yarattığı korku ve endişeyi Birinci Dünya Savaşı yıllarında; 8 Şubat 1915 tarihli 80. sayısında aktarmıştır.

“İngilizler Kanun-i sani’nin yirminci gecesini ilk defa olarak zeplinlerin tesiratını gördükleri zaman katiller diye bağırırmaktan kendilerini alamamışlar ve ihtimal ki balonların tahribatı azalması hasebiyle beyhude korkmuş olduklarını söylemişlerdir. Onlara şimdilik <sabrediniz!> demekten başka bir şey yapılmaz. Tarih ile az çok alakası olan her bir kimse İngilizlerin en büyük deniz kahramanı <Nelson’un> tevellüt ettiği Norfolk şehrinin Alman balonları tarafından muvaffakiyetle topa tutulduğunu işittiği zaman tesirinden titremelidir”

sözleriyle İngilizlere gözdağı verilirken bir yandan da Alman propagandası yapılmaktadır.

Müdafaa-i Milliye özellikle Balkan savaşları esnasında yayın yapan önemli bir askeri gazetedir. Gazetede ordunun geliştirilmesi için özellikle Avrupa ordularıyla çeşitli kıyaslamalar yapılmıştır. Havacılık ile ilgili çok sayıda eğitici yazının yer aldığı gazetede hava savunma sistemleri ve düşman balonlarının imhası için geliştirilen, karadan atışlı toplar hakkında yazılar yer almaktadır. “*Yeni Balon Topları*” başlığı ile artarda iki nüshada yayımlanan makalede balonlar için geliştirilen topların otomobiller üzerinden kullanım esasları üzerinde durmuştur. Makale, 5 Temmuz 1911 ve 1 Ağustos 1911 tarihi sekiz ve dokuzuncu nüshalarda yayımlanmıştır

Yine Balkan Savaşları yıllarında çıkan, başka bir askeri yayın organı *Zafer* gazetesinde balon tecrübeleri ile ilgili makalelere yer verilmiştir. Gazetenin 4 Temmuz 1912 tarihi 17. sayısında yer alan Ayn. Re. kısaltma imzalı “*Askeri Balon Tecrübesi*” başlıklı makalede Abdülhamid dönemine gönderme yapılarak ordunun kötü durumunun Meşrutiyet’le birlikte değiştiğini ve dünyada mühim bir yere sahip balonların kullanılmaya başladığını aktarmıştır. Makale şu satırlarla başlamıştır:

“Asr-ı hazır askerlikte bir mevki-i mühim tutan ve bütün Avrupa ordularında istimal edilmekte bulunan “Balon” şimdiye kadar ordularımızda devr-i sabıkın meşumiyetinden beride bu olarak cay-ı kabul bulunmamıştı. İşte meşrutiyet-i meşrua ve mübeccelemizin fevaid-i müsemmeresinden beri de muazzez ordularımızın terakkiyat-ı askeriye-yi hazıranın her şubesinde hissedar olarak gıbt-ı neçaşa-yı a’sar-ı salife olmaya azmetmiş, her gün yeniden yeniye bir terakki ve tekamül eseri göstermeye muvaffak olmuştur.”

Askeri Basında Tayyarecilik

Osmanlı değişim ve modernleşme hamlelerinin temelini ordunun modernizasyonu oluşturur. Bu algı devletin klasik dönemdeki gücüne kavuşmanın yanı sıra değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurmanın da yegâne yöntemi olarak görülür. Özellikle XIX. yüzyıla gelindiğinde Batılılaşma hamleleri bürokratik ve sosyal yeniliklere doğru ivme gösterse de cephelede alınan mağlubiyetler ordunun modernizasyonu meselesini gündemde tutmuştur. XIX. yüzyılda Avrupa’da havacılık faaliyetleri artarak devam ettiği gibi Avrupa’nın çeşitli merkezlerinde düzenlenen fuar ve sergilerle de bu sektöre dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Kansu vd. 1997: 80). Sektörel anlamda çeşitli yarışmalar düzenlenmekle beraber Osmanlı Devleti’nin de konuya duyarlı olduğu görülmüştür (CBOA. DH.MUİ. 13/35). 1914 yılına gelindiğinde Osmanlı pilotları tarafından Kahire’ye gerçekleştirilecek düzenlenecek olan seyahat, hava müsabakası yapılacak şekilde organize edilmiştir (Kocatürk, 2013: 9).

Osmanlı Devleti, dünyada olup biteni yakından takip etme eğiliminde olmasına rağmen, içerisinde bulunduğu başta ekonomik ve askeri meseleler yüzünden zaman zaman kısıtlanmıştır. Özellikle kara ve deniz ordularının gelişimi ile alakalı Batı menşei tedbirler alınmış Batı’dan çok sayıda uzman getirilmek suretiyle de süreç takip edilmeye çalışılmıştır. Havacılık faaliyetleri ise o günün şartlarında gerek devlet adamları ve bürokratların gerekse Osmanlı modernleştiricilerinin göremedikleri bir başlık olarak karşımıza çıkar. Bu duruma dikkat çeken çok önemli bir makale, dönemin askeri gazeteleri içerisinde mühim bir yere sahip olan *Zafer* mecmuasında yer almıştır. *Zafer*

mecmuası, özellikle Balkan Savaşları günlerinde orduyu yakından ilgilendiren çok sayıda yazı yayımlamıştır. Bu yazıların arasında da havacılıkla ilgili olanlar dikkat çekici niteliktedir. 8 Mart 1328 (21 Mart 1912) tarihli sayısında “*Osmanlı’nın Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdedir*” başlıklı önemli bir makaleye yer verilmiştir. Makalede Erkan-ı Harb Kaymakamı Süreyya imzası vardır. Mevcut yazı bir başka askeri gazete olan *Müdafı-i Milliye*’de de aynı başlık ve imzayla 1 Nisan 1328 (15 Nisan 1912) tarihinde yayımlanmıştır. Kaymakam Süreyya Bey yazısında havacılığın lüzumu ve Avrupalı devletlerin havacılığa verdiği önemi şu satırlar ile aktarmaktadır:

“Silah arkadaşlarım, şimdiye kadar tayyarenin ne demek olduğunu tabi öğrenmiş ve harpte ne gibi hizmetleri ifâ edebileceğini merak ederek anlaşıyorsunuz... Bu sene Almanlar askeri bütçelerine tayyareler için 600 bin, Fransızlar, 350 bin lira dâhil etmişler idi. Fransız milleti bütçelerine 350 bin lira konulduğunu görür görmez Almanlardan geri kalmamak için hemen galeyana geldi. İane-i Milliye toplanmaya başlandı. 5000 Tayyarelik bir havai filo vücuda getirmeye karar verildi. Komşu hükümetlerden Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Bosna tayyareler mübaye’esine kalkıştılar. Vaktiyle davranalım. Tayyarecilik hususunda bir kere ihraz-ı tefevvuk edersek ilelebet memleketimizin hava-i latifine hâkim kalacağımızı aklımızdan çıkarmayalım. İstikbalde zuhura gelebilecek bir harbde şerait-i harbiyeyi kendi lehimize istimal etmiş olacağız.” (Kaymakam Süreyya, 1912: 1).

Risale-i Mevkute-i Bahriye mecmuası da her ne kadar denizcilik alanında yayın yapmışsa da balonların savaş meydanlarında silahlandırılmalarıyla alakalı son derece önemli haberlere sütunlarında yer vermiştir. “*Harbde Teyyarecilik*” başlıklı makalenin içerisinde balonların hafif toplarla donatıldığı ve bu durumun müthiş sonuçlar doğuracağına kaçınılmazlığı üzerinde durulmuştur. Yazıda tayyarelerin önemine binaen şu satırlara yer verilmiştir.

“Hal-i harpte bütün gözler semaya müteveccise bulunuyor. Kulaklara aks eden hafif bir ses seri’ bir intibaha kifayet ediyor. Tarih-i beşeriyet bu mücadele-i umumiyye henüz şahit olduğu gibi havada bu vesai’i i umumi-i müsâdemata ilk defa olarak iştirakini temin ediyor. Geçen on senelik kısa bir devre zarfında tayyarecilik hayli terakkiyata mazhar olmuş ve düvel-i muazzama, böyle bir mücadele-i müthişe ile mevacâhede bulanmak ihtimaline binaen hevai filolar eylemişlerdir. Bunlar müthiş sefain-i harbiye, büyük ordular, cesîm kale ve istihkamlara zemimetten küçük, nazik fakat tayyar bir kuvvet, bir filodan ibarettir” (Ahmed Eşref, Teşrin-i sani 1330: 40).

Müdafaa-i Milliye ise Osmanlı ordusunun gelişimi amaçlı yayınlarıyla bilinen bir askeri gazetedir. 1 Nisan 1328 tarihli nüshasında;

“Osmanlı Ordusunda Tayyare İhdası İçin” başlığıyla başlatılan yardım kampanyası, baş haber olarak verilmiştir. “Şanlı Osmanlı ordusuna tayyare ihdası için açtığımız iane memnuniyet-i bahş-ı netayic vermekte ise de bu hususta verilen meblağın bir kısmı vilayetten gelmekte ve bir kısmı dahi doğrudan doğruya Bank-ı Osmaniye gönderilmekte olduğundan bu babdaki cetvelleri ancak gelecek nüshalarımızda derç edebileceğimizi kârin-i kirâma (okuyuculara) arz ederiz.” (Müdafaa-i Milliye 1 Nisan 1328: 1).

Trablusgarp'taki gelişmelerden sonra Balkan Savaşları'nda da alınan mağlubiyetler Osmanlı kamuoyunda ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ordunun modernleşmesi ve düşmana mukavemet gösterilmesi için gereken hamlelerin yapılması tartışmaları dönemin basın yayın organlarında fazlaca yer alan haberler arasındadır. Birinci Dünya Savaş sırasında yayımlanmaya başlayan ve cepheden haberler aktaran *Harp Mecmuası* da bunlardan en önemlileri arasındadır. Neredeyse bütün cephelerden detaylı haberler aktaran mecmuada özellikle zafer haberleri, dönemin savaş sansürü algısı dahilinde okuyuculara olumlu bir hava içerisinde aktarılmaktaydı. *Harp Mecmuası*'nın Rebiulevvel 1334 (M.Ocak 1916) tarihli 3. sayısında yer alan “*Tayyareler ve İstikşaf*” başlıklı yazı, dönemin savaş teknolojileri içerisinde keşif uçuşu yapan tayyarelerden çekilen çok sayıda fotoğrafı çekim mesafeleri yazılmak suretiyle aktarmıştır. Özellikle Gelibolu semalarında 800, 1000 ve 1200 metreden çekilen fotoğraflar düşman ordugâhlarına ait detaylı bilgi vermektedir. Yazı, *Times* gazetesinin Türk tayyarelerinden atılan bombalarla İngiliz kıtalarına verdiği zayıtı aktarırken bir Türk pilotunun yazdığı mektupta yer alan uçuş tecrübesini de tüm detaylarıyla vermiştir. Mektupta tayyare motorunun Mercedes marka olduğu ve uçuş süresinin yaklaşık üç saat sürdüğü ve şartların zorluğuna dair bilgiler paylaşılmıştır. (Harp Mecmuası, 1916: 37-38). Yine Harb Mecmuası'nda Safer 1335 tarihli 14. sayısında “*Süveyş Havalisinde Tayyaremizin Faaliyeti ve Tayyareden Alınan Fotoğraf*” başlığıyla ılıman çöl iklimi koşullarında tayyarecilerimizin olağanüstü başarıları haber yapılmıştır. Süveyş cephesinde harbin başından beri çok defalar İngiliz tayyarelerinin hücumuna maruz kalmalarına rağmen hiçbir şekilde isabet almadıkları ayrıca “*vuku bulan müteaddid havai muharebelerde düşman her zaman cesur tayyarecilerimizin hücum ve savletleri karşısında münhezimen firara mecbur kalmışlardır*” ifadeleri yer almıştır (Harp Mecmuası, Aralık 1916: 14).

Dönemin basın yayın organlarında bu ve bunun gibi çok sayıda haber, makale ve resim yayınlanmış olup havacılıkla alakalı son derece kıymetli yazılar yer almaktadır.

Askeri Basında Donanmalarda Tayyarelerin Kullanımı

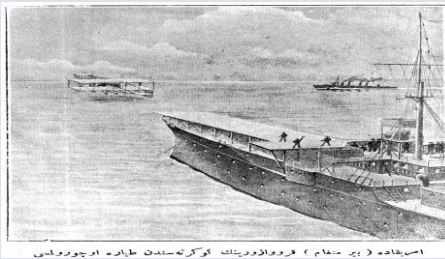
Günümüz savaş teknolojilerinin en önemli unsurlarından olan uçak gemileri, savunma ve taarruz sistemlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Dünya üzerinde sayılı devletlerin sahip olduğu uçak gemilerinin tarihleri diğer imha silahlarına göre daha yenidir. Özellikle XX. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlayan tayyarelerin deniz araçları üzerinden kullanılmaya başlaması askeri tarih açısından bunlara sahip olan ülkelere ciddi anlamda güç katmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde 1910 tarihinde ilk talimlerine rastladığımız bu teknolojiler Amerikalılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır (detaylı bilgi için bkz. <https://m5dergi.com/dergi/sayi-35i-ekim-2020/ucak-gemilerinin-ortaya-cikis-seruveni/> (Erişim Tarihi 22/05/2024)). Daha sonraki dönemlerde Avrupalı devletler ve Japon ordusu tarafından kullanılan bu sistemler Osmanlı askeri basınında sıkça yer almıştır.

Mecmua-yı Fünûn-ı Bahriye'nin Teşrin-i Sani 1328 (M.1912) tarihli nüshasında yer alan “Bahri Tayyareler” isimli ve Mülazım Asaf imzalı başyazıda, Fransa'nın Saint Malo şehrinde düzenlenen etkinliğe yer verilmiştir. Hava şartlarının olumsuzluğuna rağmen uzun bir mesafeyi başarıyla kat eden başarılı tayyarecilerden bahsedilen makale, tayyarelerin bir kısmının mukavemet gösteremese de büyük oranda testi başarıyla geçtiğine yer verilmiştir. Yazının devamında “*Hedemât-ı bahriyede Europlanlardan istifade etmek imkânsız değildir. Edilecek istifade şimdilik mahdud kalır. Lakin bu mesele üzerinde icra edilecek pek naki' tettebbi'at mevzuları mevcuttur*” denilerek konunun önemine dikkat çekilmiştir (Mülazım Asaf, 1912: 167).

Bahri Tayyare teknolojisi dönemin en gözde ve merak uyandıran aynı zamanda alaka duyulan savaş sistemleri olarak istikbal vadettiğinden dolayı diğer basın yayın organlarının gündeminde de kendisine yer bulmuştur. Bünyesinde donanma ve denizcilik ile alakalı yayınlara yer veren *Ceride-i Bahriye*'de “*İngiltere Bahriyesinde Tayyarecilik*” başlığıyla verilen yazıda Almanya ve İngiltere orduları karşılaştırılmak suretiyle ele alınmıştır. İngiltere'de seyr-i sefer tayyareciliği fikrinin henüz yeteri kadar gelişmediğinden bahsetmekle birlikte Almanya'da tayyarecilik fikrinin gelişmesi övülmüştür. Hatta İngilizlerin balonculuk ile meşgul oldukları ve iki adet balon sipariş ettikleri aktarılırken bir yandan da Alman ordusuna iltifat edilmek suretiyle propagandası

yapılmaktadır (Ceride-i Bahriye, 23 Mayıs 1329-5 Haziran 1913: 1930-1933). Yine *Ceride-i Bahriye*'de "*Bahri Tayyarecilik*" başlığıyla deniz ile havacılığı buluşturan ve geleceğin güçlü savaş uçaklarının temelini oluşturacak denizden kalkış yapan uçaklar hakkında yazılar, 1913 yılının Ağustos ayında yayınlamıştır. Makale içerik olarak İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya'nın havacılık ile alakalı yaptığı yatırımları rakamlarla belirtmektedir. Yazı giriş kısmında dönemin en güçlü devletlerinden olan İngiltere'nin askeri uçaklara yapmış olduğu yatırımlardan bahisle Avam Kamarasında Winston Churchill'in yaptığı konuşmayı aktarmıştır. 1912 ve 1913 senelerinde İngiltere'nin uçak filolarına yaptığı yatırımdaki artış oranlarının aktarıldığı makale Rusya'nın biri Baltık denizi diğeri de Kuzey denizi olmak üzere iki istasyon yapımına başladığını aktarmaktadır. Öte yandan Almanya'nın 1912 yılında bu sektöre yaptığı tahsisatın 2.500.000 Frank iken 1913 senesinde bu rakamın 3.687.500 Franka çıktığını aktarmıştır. Bu yazı *Ceride-i Bahriye*'nin bir sonraki nüshanda da "Geçen Nüshadan Mabad" alt başlığıyla devam etmiştir. (Anonim, *Ceride-i Bahriye*, 1913: Sayı 637: 2021-2022).

Askeri gazeteler arasında yer alan ve Donanma Cemiyeti'nin yayın organı olma özelliği taşıyan *Donanma Mecmuası* da konuya yakından alaka göstermiştir. Dünya üzerinde askeri donanmanın gelişimini yakından takip eden *Donanma Mecmuası*, başta Avrupa ve Amerikan deniz kuvvetleri ile uçak gemilerini mercek altına almıştır. Aralık 1910 tarihli 10. sayısında yer alan Birmingham kruvazörünün güvertesinde uçakların talim yaptığı haberi oldukça önemlidir.

Resim 2: Amerika'da (Birmingham) Kruvazörünün Güvertesinde Tayyare Uçurulması
Figure 2. Flying an Airplane on the Deck of a Cruiser in U.S (Birmingham)

İtalya ile girişilen Trablusgarp Savaşı yıllarında *Donanma Mecmuası* çok sert yazılar yayınlamıştır. Bölgenin elden

çıkış süreci ile alakalı Osmanlı ordu ve donanmasındaki eksiklerin sebeplerinin tartışıldığı bu yazılardan biri olan "Sefâin-i Harbiye-i Havaiye Harb Balonları – Tayyareler" başlıklı yazıyı dönemin önemli yazarlarından Ali Rıza Seyfi tarafından kaleme alınmıştır. Mecmuanın 22 ve 23. sayılarında yazı dizisi şeklinde aktarılan makale, dönemin savaş teknolojileri içerisinde havacılığı tayyareler ve harp balonları özelinde değerlendirmiştir. Yazıda şu satırlar dikkat çekicidir:

"İtalyanların Trablus'ta Osmanlılar aleyhinde kullandığı son usul vesait-i harbiyeden en mühiminin harp balonları, tayyareler olduğuna şüphe yoktur. Tayyareciliğin, harp balonculuğunun bu derece nazar-ı ehemmiyeti celp ettiği her gün gazete sütunlarına uzun uzun sermaye teşkil eylediği şu bir iki sene zarfında tayyarelerin hususat-ı harbiyede kabl-i istifade olup olmadığını münakaşa eden bir mahfilde alet-i cedide-i harbiyenin ilk tecrübesinin Trablus'ta Berberiyeye çöllerinde icra edileceğini söylemiş olsaydık şüphesiz sâmi'in bize karşı en derin adm-ı itimadı gösterecekler idi."

Makale devamında bu teknolojinin dünya tarafından Alman, İngiliz ve Fransızlarca kullanılacağı inancından bahsederken İtalyanların hiç beklenmedik bir şekilde tayyare ve balon tecrübeleriyle adından söz ettirdiğini aktarmıştır. (Ali Rıza Seyfi, 1911: 2023)

Donanma Mecmuası'nın Mart 1912 tarihli 25. sayısında da "*Tayyareler*" başlığıyla bir tayyarecinin mektubu aktarılmış ve gökyüzüne olan sevgisi ve tayyareciliğin önemine dikkat çekilmiştir. Tayyareciliğin vatana hizmetin vazgeçilmez bir unsuru olduğu gerçeği üzerinde ısrarla durulmuştur (Hanry Lodan, 1912: 48). Yine aynı mecmuanın 45. nüshasında Fransız tayyarecilerin resimlerine yer verilmek suretiyle haber yapılmıştır (*Donanma Mecmuası*, Ekim 1913: 968).

Resim 3. Konya'da Sekine-İ Mahalliye ile Muhât (Etrafı Kuşatılmış) Olan Fransız Tayyarecisi ve Tayyaresi

Resim 4. Hadisât- Fezayiyeden... 75 Bargirlik (Beygirlik) Ganum Motoruyla Mücehhez Bir Karman Tayyaresi

Resim 5. Edirne'den İstanbul'a Birinci Defa Olarak Tayyare ile Gelen Tayyareci Mülazımı Osman Nuri Ve Refiki Telgraf Zabitanından Mülazım Hami Beyler

Tayyarenin oturmaya mahsus mahallerini gösterir (Donanma Mecmuası Sayı 43-44).

GAZETE/MECMUA	MAKALE İSMİ	TARİH
Ceride-i Askeriye	Askeri Otomobillerle Balonların Birlikte Manevraları	13 Mayıs 1326
Ceride-i Askeriye	Askeri Balonculuk	18 Teşrin-i sani 1326
Ceride-i Bahriye	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye - Harb Balonları	2 Teşrin-i evvel 1324
Ceride-i Bahriye	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye - Harb Balonları	9 Teşrin-i evvel 1324
Ceride-i Bahriye	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye - Harb Balonları	27 Teşrin-i evvel 1324
Ceride-i Bahriye	Kabl-i Sevk Balonları Tahribati için Sahra Topları (Almanya'dan Alınan)	11 Haziran 1325
Ceride-i Bahriye	Balonlardan Mermi Endahtı	23 Temmuz 1325
Ceride-i Bahriye	Maş Denizin Balonla Mürûru	3 Eylül 1325
Ceride-i Bahriye	Bir Balonun En yüksek İrtifai	1 Teşrin-i Evvel 1325
Ceride-i Bahriye	Harbde Balonlar	26 Teşrin-i Sani 1325
Ceride-i Harbiye	Seyr-i Havainde Balonculuk	3 Kanun-ı Evvel 1325
Ceride-i Harbiye	Şuun-ı Bahriye-i Harbde Balonlar	10 Kanun-ı Evvel 1325
Asker Mecmuası	İstanbul'da Balon Tecrübeleri ve Balonculukta Asar-ı Tekâmül	21-22 (Sayı) 17-19-20-
Haftalık Risale-i Askeriye	Almanların Seri Atışlı Sahra Topçu Usul-u	21 Kanun-ı Evvel 1324

Kılıç Gazetesi	Endahtı "Sabit Atışlı Balona Karşı Endaht" Terakkiyat-ı Medeniyenin Askerliğe Ait Aksamından -7- Balonlar	29 Kanun-ı Sani 1325
Donanma Mecmuası	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye Harb Balonları- Tayyareler	Kanun-ı Evvel 1327
Donanma Mecmuası	Zepplinler ve Kabl-i Sevk Balonları	2 Teşrin-i Sani 1914
Donanma Mecmuası	Zepplin Balonlarının İngiltere'ye Hücumu	8 Şubat 1915
Donanma Mecmuası	Zepplinler Bağlı Balonlar	8 Şubat 1915
Donanma Mecmuası		15 Teşrin-i Evvel 1915
Müdafaa-i Milliye	Rusya'da Askeri Balonculuk	15 Mayıs 1327
Müdafaa-i Milliye	Yeni Balon Topları	5 Temmuz 1327
Müdafaa-i Milliye	Yeni Balon Topları	19 Temmuz 1327
Müdafaa-i Milliye	Kabl-i Sevk ve İdare-i Askeri Balonları ve Tayyareler	15 Teşrin-i Evvel 1327
Müdafaa-i Milliye	Kabl-i Sevk ve İdare-i Askeri Balonları ve Tayyareler	1 Teşrin-i Sani 1327
Müdafaa-i Milliye	Aeroplan Hadisesi "Balonculuk"	1 Teşrin-i Sani 1327
Müdafaa-i Milliye	Düşman Tayyareleri İle Düşmenli Balonlara Karşı Vesait-i Müdâfa'a	1 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Fransa'da Balonculuk	15 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Sevk Balonları	1 Haziran 1328
Müdafaa-i Milliye	Sevk Balonlarla Tayyareleri Dökmek İçin Vikeris Fabrikasının Yeni İcadı Olan Top	15 Haziran 1328
Ordu ve Donanma	Balon ve Tayyarelere Endaht	Mayıs 1328
Zafer Gazetesi	Harb ve Harb-i Müstakbelde Tayyare ve Balonlar	11 Nisan 1912
Zafer Gazetesi	Askeri Balon Tecrübesi	21 Haziran 1328
Zafer Gazetesi	Balon ve Tayyarelere Endaht	28 Haziran 1328
Zafer Gazetesi	Endaht	Mayıs 1328
Zafer Gazetesi	Harb ve Harb-i Müstakbelde Tayyare ve Balonlar	11 Nisan 1912
Zafer Gazetesi	Askeri Balon Tecrübesi	21 Haziran 1328
Zafer Gazetesi	Balon ve Tayyarelere Endaht	28 Haziran 1328

Çizelge 1: Balon ve Zepplin Haberleri Fihristi
Table 1. Balloon and Zeppelin News Index

GAZETE/MECMUA	MAKALE İSMİ	TARİH
Ceride-i Askeriye	Hedamet-i Askeriye'de İstihdam Olunacak Tayyarecilerle Eczacılar Hakkında Kanun Layihası	3 Haziran 1326
Ceride-i Bahriye	İngiltere Bahriyesinde Tayyarecilik	23 Mayıs 1329
Ceride-i Bahriye	Bahri Tayyareciler	8 Ağustos 1329
Ceride-i Bahriye	Bahri Tayyareciler	15 Ağustos 1329
Donanma Mecmuası	Amerikan Uçak Gemisi	Kanun-ı Evvel 1326
Donanma Mecmuası	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye Harb Balonları - Tayyareler	Kanun-ı Evvel 1327
Donanma Mecmuası	Sefâin-i Harbiye-i Havaiye Harb Balonları- Tayyareler	Kanun-ı Sani 1327
Donanma Mecmuası	Tayyareler	Mart 1328
Donanma Mecmuası	Edirne'den İstanbul'a İlk Kez Tayyare ile Gelen Zâbitlerin Resimleri	Teşrin-i Evvel 1329
Donanma Mecmuası	Bahri Tayyareler	17 Haziran 1330
Donanma Mecmuası	Tayyarenin Menakıb-ı İhtirai	12 Teşrin-i Evvel 1330
Donanma Mecmuası	Sac Tayyareler	23 Şubat 1330
Donanma Mecmuası	Tayyare -Alt Taaruz- Tayyareler Tahte'l- bahrler İle	28 Mayıs 1331
Donanma Mecmuası	Tayyareler ile İstikşaf Süveş ve Havalisinde Tayyaremizin Faaliyeti ve Tayyarelerden Alınan Fotoğraflar	23 Ağustos 1333
Harb Mecmuası	Tayyareler ile İstikşaf Süveş ve Havalisinde Tayyaremizin Faaliyeti ve Tayyarelerden Alınan Fotoğraflar	Rebiulevvel 1334
Harb Mecmuası	İran ve Tayyarecilik	Safer 1335
Harb Mecmuası	Tayyarecilerimiz	Rebiulevvel 1335
Harb Mecmuası	İrak'da Tayyarecilik Hayatı	Ramazan 1335
Mecmua-yı Fünûn-ı Bahriye	Bahri Tayyareler	Mayıs 1334
Müdafaa-i Milliye	Askeri Tayyareler	Teşrin-i Sani 1328
Müdafaa-i Milliye	Müsabakası	25 Şubat 1327
Müdafaa-i Milliye	Pasifik Zat'ü-l Hareke Tayyaresi	15 Mayıs 1327

Müdafaa-i Milliye	Kabl-i Sevk ve İdare-i Askeri Balonları ve Tayyareler	1327	15 Teşrin-i Evvel
Müdafaa-i Milliye	Askeri Tayyarecilik		15 Şubat 1327
Müdafaa-i Milliye	Büyük Bir Fransız Tayyare Müessesesi		1 Mart 1328
Müdafaa-i Milliye	Osmanlı Ordusuna Tayyare İbrazi İçin İhdası-ı Hamiyet		15 Mart 1328
Müdafaa-i Milliye	Tayyare ve Erkân-ı Harb Heyetleri		15 Mart 1328
Müdafaa-i Milliye	Tayyare İnşaatı İçin Müsabaka		15 Mart 1328
Müdafaa-i Milliye	Osmanlı Ordusuna Tayyare İhdası İçin		1 Nisan 1328
Müdafaa-i Milliye	Osmanlı'nın Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdedir		1 Nisan 1328
Müdafaa-i Milliye	Bombarduman ve Tayyare Filosu Lüzumu		15 Nisan 1328
Müdafaa-i Milliye	Telsiz Telgraf ve Tayyareler		15 Nisan 1328
Müdafaa-i Milliye	Tayyare Filomuz İçin		1 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Düşman Tayyareleri İle Dömenli Balonlara Karşı Vesait-i Müdâfaa		1 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Tayyarecilik Âleminde Avrupa Dairesi		1 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Askeri Tayyarelerimiz Hakkında		15 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Rep Tayyarelerine Emsal Emniyeti		15 Mayıs 1328
Müdafaa-i Milliye	Gazetemiz Tarafından Toplanan Tayyare İanesi		1 Haziran 1328
Müdafaa-i Milliye	İngiliz İdaresinde Tayyarecilik		1 Haziran 1328
Müdafaa-i Milliye	Gazetemiz Tarafından Toplanan Tayyare İanesi		15 Haziran 1328
Müdafaa-i Milliye	Sevk Balonlarla Tayyareleri Dökmek İçin Vikeris Fabrikasının Yeni İcadı Olan Top		15 Haziran 1328
Müdafaa-i Milliye	Gazetemiz Tarafından Toplanan Tayyare İanesi		1 Temmuz 1328
Müdafaa-i Milliye	Gazetemiz Tarafından Toplanan Tayyare İanesi		15 Temmuz 1328
Müdafaa-i Milliye	Ayastefanos'ta Son Tayyare Tecrübeleri		1 Ağustos 1328
Müdafaa-i Milliye	Tayyarecilik Sanatının Netice-i Tekâmülü		1 Eylül 1328
Müdafaa-i Milliye	Osmanlı Ordusunda Tayyarecilik		15 Eylül 1328
Müdafaa-i Milliye	Kovantri ve Vurkas Şirketi Tarafından İnşa Edilen Tayyareler	1-15 Kanun-ı evvel 1328	
Müdafaa-i Milliye	Kovantri ve Vurkas Şirketi Tarafından İnşa Edilen Tayyareler		1 Kanun-ı Sani 1328
Müdafaa-i Milliye	Kovantri ve Vurkas Şirketi Tarafından İnşa Edilen Tayyareler		15 Kanun-ı Sani 1328
Müdafaa-i Milliye	Çift Satırlı Lafaş Nam Mars Tayyaresi		15 Şubat 1328
Ordu ve Donanma	Balon ve Tayyarelere Endaht		Mayıs 1328
Ordu ve Donanma	Balkan Harbinde Alman Tayyarecileri		Nisan 1330
Risale-i Mevkute-i Bahriye	Harbde Tayyarecilik		Teşrin-i Sani 1330
Zafer	Osmanlıların Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdedir		8 Mart 1328
Zafer	Tüfenk Ateşine Maruz Bir Tayyare		15 Mart 1328
Zafer	Tayyareler ve Süvari		15 Mart 1328
Zafer	Harb ve Harb-i Müstakbelde Tayyare ve Balonlar		29 Mart 1328
Zafer	Tayyareler Hakkında Mülâhazat-ı Umumiye		5 Nisan 1328
Zafer	Tayyare ile Atlı Sınıfın Nokta-ı Nazarından Keşif Kolu		12 Nisan 1328
Zafer	Askeri Tayyarecilerin Suret-i Ahz ve Tedariki		12 Nisan 1328
Zafer	Tayyare -şii-		10 Mayıs 1328
Zafer	Tayyarecilik		24 Mayıs 1328
Zafer	Tayyarecilik		31 Mayıs 1328
Zafer	Piyade Endaht Mektebinde Tayyarelere Endaht Tecrübeleri		7 Haziran 1328
Zafer	Balon ve Tayyarelere Endahta Mahsus Toplar		28 Haziran 1328
Zafer	Tayyarelere Endaht Tecrübelerinden		5 Temmuz 1328

Çizelge 2: Tayyare Haberleri Fihristi

Table 2. Plane News Index

Sonuç

Dünya tarihi askeri olayların seyri ile şekillenmiştir. Savaşlar göçleri, ölümleri ya da sürgünleri beraberinde getirmiştir. Bu yüzdendir ki tarih boyunca kurulan devletler ordularını güçlük tutmak eğilimdedirler. Bundan dolayı da devlet orduları sürekli bir gelişme ve yenilenme içerisine girmiştir.

Savaş kültürünün en önemli unsuru ise propagandadır. Propagandanın yapıldığı alan ise genellikle basın yayın organları olmuştur. XIX. yüzyılda gazete ve gazetecilikle yaygın bir şekilde tanışan Osmanlı coğrafyası askerlerin öncülüğünde askeri basın kavramıyla tanışmışlardır. 1864 tarihinden itibaren Ceride-i Askeriye ile Türk Basın Tarihi içerisinde yer almaya başlayan askeri gazetelerin temel yayın politikaları “ordunun terakkiyatı” anlayışı içerisinde gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında ülkede yaşanan basın patlamasından askeri yayınlar da etkilenmiş, kara ve deniz ordularının gelişimini amaçlayan yirminin üzerinde süreli yayın yapılmıştır. Bunların yazar kadrolarını genellikle askerler oluşturmuşsa da dönemin önemli fikir adamları ve siyasilerinin yazılarını da görmek mümkündür.

Ayrıca askeri gazetelerde, yabancı devletlere ait ordu ve donanmalar da incelenmektedir. Bu yayınlarda dönemin gelişmekte olan havacılık faaliyetlerine dair çok sayıda makale ve habere yer verilmiştir. Ayrıca teknik özelliklerin konu edildiği balon, zeplin ve tayyarelerin manevra kabiliyetleri, silah taşıma kapasiteleri, havadaki irtifa durumları ve uçuş sürelerine dair çok önemli yazı ve haberlerden bahsedilmiştir.

Öte yandan özellikle savaş sürecinde dünyanın yabancısı olduğu havacılıkta keşif ve yukarıdan müdahalenin önemini anlatan satırlara da rastlamak mümkündür. Yine bu makaleler içerisinde havadan gelebilecek taarruzlara karşı yerden geliştirilen hava savunma sistemlerine dair yazı ve makalelere yer verilmiştir. Hava balonlarını vurmaya yönelik seyyar topların ve bunların otomobiller üzerinde etkili bir şekilde kullanmasının anlatıldığı makaleler günümüz hava savunma sistemlerinin temelini teşkil eder mahiyettedir. Dönemin savaş teknolojileri içerisinde, günümüz havacılık sektörünün en önemli hamleleri XX. yüzyılın başlarında temelleri atılmış olan gemilerden kalkış özelliklerine sahip olan tayyarelerin kullanılmaya başlaması dikkat çekicidir. Bu özelliklerde bir teknolojiye sahip olmak hem tayyarelerin hem de uçak gemilerinin ekstra gelişimleri için oldukça önem arz etmektedir. Dünyanın henüz

karşılaştığı hava sistemlerine alışmaya başladığı senelerde uçak gemilerinin de Amerikalılar tarafından kullanılmaya başlaması özellikle Amerikan donanma ve hava kuvvetleri tarihinin temellerini yansıtır mahiyettedir.

Osmanlı askeri havacılık tarihine dair Devlet Arşivleri Osmanlı Arşiv Vesikaları ve Milli Savunma Bakanlığı Arşiv evrakları içerisinde havacılık konusunun XIX. yüzyıl ortalarından itibaren ele alındığı görülsede havacılığa dair daha ziyade Umumi Harp öncesi, Balkan savaşları yıllarında yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle dönemin uzman havacılarının cephe gerisinde keşif faaliyetleri için vazgeçilmez olduğu görüşü ve havacılığın dünyanın yükselen değeri olacağı fikri neredeyse her makalede altı çizilerek vurgulanmıştır. Dönemin askeri gazeteleri rütbeli subayların kaleme aldığı makaleler ile yayınlar yapmışlardır. Bu makaleler zaman zaman yazarların isimleriyle, bazen takma unvan ve kısaltmalarla bazen de isimsiz olarak yayımlanmıştır. Bu yayınlarda bol miktarda resim, çizim ve teknik analiz yer aldığı görülmüştür. Osmanlı askeri matbuatında havacılık faaliyetlerine dair yazılar çalışma içerisinde tablo şeklinde aktarılmıştır.

Extended Summary

The adventure of the military press in the Ottoman Empire began with *Ceride-i Askeriye*, which was published on 7 Şaban 1280/ February 17, 1864, and gained an important place in the history of the Turkish press with numerous publications until the proclamation of the republic. In military newspapers and magazines, the writing staff of which was generally composed of soldiers, it is possible to occasionally come across the writings of intellectuals, bureaucrats or prominent political figures in society. It is observed that military newspapers and magazines directly addressed the navies, especially the land forces, and were even published under names related to the land and naval forces. In addition to military articles, the Ottoman military press, which covered the armies of foreign states, Ottoman political life, sports activities and literary life in detail, included many articles on aviation. In these articles, attention was drawn to the fact that aviation activities would be an important and rising value of the world in the future, and the investments of the world military systems related to aviation were analyzed, especially during the Balkan Wars and the First World War. The present study covers a research in which the news related to the history of aviation in the Ottoman Military Press are indexed. The study has also been prepared in the light of Ottoman archival documents and literature sources.

The most important element of war culture is propaganda. The field of propaganda has generally been the press and media organs. The Ottoman geography,

which was introduced to newspapers and journalism in the XIXth century, was introduced to the concept of military press under the leadership of soldiers. After the declaration of the Second Constitutional Monarchy, military publications also benefited from the press boom in the country, and more than twenty periodicals were published aiming at the development of the land and naval armies. While the writing staff of these periodicals was generally composed of soldiers, it is also possible to see the writings of important intellectuals and politicians of the period.

Military newspapers generally reported on the development of the Ottoman army. In addition, armies and navies of foreign states were also analyzed. In these publications, there were many articles and news on aviation activities, which was the developing sector of the period. In addition, very important articles and news on the maneuverability, weapon carrying capacity, altitude in the air and flight times of balloons, zeppelins and airships were mentioned.

On the other hand, it is possible to come across lines explaining the importance of reconnaissance and intervention from above in aviation, which the world was unfamiliar with, especially during the war. Again, in these articles, there are articles on air defense systems developed from the ground against attacks from the air. The articles describing mobile cannons to shoot down air balloons and their effective use on automobiles constitute the basis of today's air defense systems. Among the war technologies of the period, it is noteworthy that the most important moves of today's aviation sector were the use of aircraft with the ability to take off from ships, the foundations of which were laid in the early 20th century. Having a technology with these features is very important for the further development of both aircraft and aircraft carriers. The fact that aircraft carriers began to be used by the Americans in the years when the world was just getting used to the air systems it had just encountered reflects the foundations of the development of the history of the American navy and air force.

Although it is seen in the State Archives Ottoman Archive Documents and the Ministry of National Defense Archive documents on the history of Ottoman military aviation that the subject of aviation has been discussed since the mid-nineteenth century, it is seen that the focus on aviation was concentrated on the years before the General War and during the Balkan Wars. In almost every article, it was emphasized that aviation, which the expert aviators of the period considered indispensable for reconnaissance activities behind the front lines, would be

the rising value of the world. The military newspapers of the period published articles written by ranking officers. These articles were sometimes published with the names of the authors, sometimes with pseudonyms and abbreviations, and sometimes anonymously. In these publications, the articles on aviation activities in the Ottoman military press, which included plenty of pictures, drawings and technical analyses, are presented in this study by indexing them.

References

I- Arşiv Materyalleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (CBOA).

Sadaret Mektubî Kalemi (A.MKT.): 14/13

Cevdet Maarif (C.MF.): 87-4313

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUİ.): 13/35

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı (HR.MKT.): 3/50

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK). .254/8

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (MSBATA).

110-9-1-3/35-0-149

110-9-1-3/35-0-153

II- Literatür

Ahmed Eşref (R1330). Harbde Tayyarecilik, *Risale-i Mevkute-i Bahriye*, No.1, Teşrin-i Sani 1330, ss. 40-48.

Ali Rıza Seyfi (R1327). Sefâin-i Harbiye-i Havaiye Harb Balonları – Tayyareler”, *Donanma Mecmuası*, Sayı 22, Kanun-ı Evvel 1327, ss. 2023-2030.

Anonim Makale, Tayyareler ve İstikşaf, *Harb Mecmuası*, Sayı. 3, ss. 37-42.

Anonim Makale, Süveyş ve Havalisinde Tayyaremizin Faaliyeti ve Tayyarelerden Alınan Fotoğraflar, *Harb Mecmuası*, Sayı. 14, ss. 221-222.

Anonim Makale, Bahri Tayyareler, *Ceride-i Bahriye*, Sayı. 637, ss. 2021-2022.

Aruç, M. (1997). Hasan Kâfi Akhisârî. İçinde, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, ss. 326-329.

Bahri Tayyarecilik. (1913). *Ceride-i Bahriye*, 8 Ağustos 1329, Sayı 637, ss. 2021-2022.

Balonlardan Mermi Endahtı, (1909). *Ceride-i Bahriye*, Sayı 430.

Donanma Mecmuası, Aralık 1910, S. 10.

Donanma Mecmuası, Ekim 1913, S.45.

Geçili, Derya, (2024). Hava Balonlarının (Zeplin) Havacılık Tarihindeki Yeri, *Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 4, (1), ss. 48-74.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk (2010). *İlk gazeteler. İstanbul'un İlkleri Eleri*, İstanbul: Ötüken.

<https://m5dergi.com/dergi/sayi-35i-ekim-2020/ucak-gemilerinin-ortaya-cikis-seruveni/> (Erişim Tarihi 22/05/2024).

İngiltere Bahriyesinde Tayyarecilik (R1329). *Ceride-i Bahriye*, 23 Mayıs 1329.

Kansu, Y., Şensöz S., Öztuna, Y. (1997). *Havacılık Tarihinde Türkler* c. 1, Ankara: Hv.Bsm. ve Neşriyat Müdürlüğü.

Kaymakam Süreyya, (1912). Osmanlıların Büyük Bir İstikbali de Tayyarelerdedir, *Zafer*, S. 2, 8 Mart 1328/10 Nisan, ss. 1-2.

Kaymakam Süreyya. (1912). *Müdaffa-i Milliye*, 1 Nisan 1328 (M. 15 Nisan 1912), ss.1.

Kocatürk, Ender (2013). *Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat Mayıs 1914)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Koloğlu, Orhan, (2014). *İlk Gazete İlk Polemik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Lodan Henry (1912). Tayyareler. *Donanma Mecmuası*, S.25, Mart 1912, ss. 47-48.

Mülazım Asaf (R1328). Bahri Tayyareler. *Mecmua-yı Fünûn-ı Bahriye*, Teşrin-i Sani 1328, ss. 167-171.

Osmanlı Ordusunda Tayyare İhdası İçin (R.1328). *Müdaffa-i Milliye*, 1 Nisan 1328, ss.1.

Tatar, Cengiz (2018). *Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Milli Mücadele Dönemi Öncesi ve Sonrası Türk Havacılığı*, [Basılmamış Doktora Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Yalçın, Osman, (2008). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, [Basılmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Yalçın, Osman (2016). Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve Birinci Dünya Savaşına Etkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* Sayı: 59, Güz, ss.181-236.

Yalçın, Osman. (2021). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı. *Bilgi*, Kış, s.96, ss. 147-176.

Yazıcı, Nesimi (2010). *DİA*, C.39, İstanbul, ss. 490-492.

Yusuf Kenan (1912). Harb ve Harb-i Müstakbelde Tayyare ve Balonlar. *Zafer*, 11 Nisan 1912.